

Warszawa, 25.02.2023 r.

Ks. prof. dr hab. Stanisław Dziekoński,
Wydział Nauk Pedagogicznych,
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

**Recenzja rozprawy doktorskiej ks. mgr Bartłomieja Suwada,
pt. „*Fenomenologiczna analiza relacji międzyosobowych w kontekście
wspólnot osób z niepełnosprawnościami*”,
napisanej na seminarium naukowym z antropologii filozoficznej i etyki
pod kierunkiem J. E. ks. bpa prof. zw. dra hab. Ignacego Deca
na Papieskim Wydziale Teologicznym
we Wrocławiu
Wrocław 2022, ss. 239.**

Jedną z najbardziej istotnych współcześnie kwestii jest budowanie relacji międzyludzkich i wspólnoty. Przyczyna takiego stanu rzeczy tkwi między innymi w zmianach cywilizacyjnych, głównie w transformacji cyfrowej wpisanej w nową formę organizacji życia – w „społeczeństwo informacyjne”, w którym towarem jest informacja traktowana jako szczególnie dobro niematerialne równoważne, a nawet cenniejsze od dóbr materialnych. Ostatnie dziesięciolecia charakteryzuje:

- gwałtowny rozwój mediów elektronicznych utożsamiany z ewolucją elektroniczną;
- dynamiczna ekspansja technologii informacyjno-komunikacyjnych;
- rozwój usług związanych z tworzeniem, przetwarzaniem, przesyłaniem i przechowywaniem informacji.

Globalna pandemia Covid-19 zmieniła priorytety i spowodowała bezprecedensowe przyspieszenie transformacji cyfrowej na wszystkich poziomach, od pojedynczego człowieka, przez wszelkie organizacje. Skala upowszechnienia zdalnych form pracy wpłynęła na cały świat gospodarki, biznesu, życia społecznego i edukacji. Ze smartfonów i tabletów korzysta: 43% dzieci w wieku od 6 miesięcy do 2 lat; 62% dzieci w wieku od 3 do 4 lat; 84% dzieci w

wieku od 5 do 6 lat. Co trzeci nastolatek nie jest w stanie wyobrazić sobie dnia bez komórki. („Pokolenie podłączonych”, film dokumentalny, reżyseria Dariusz Kuciewicz, emisja programu wrzesień 2022, TVP1). Dostrzegając pozytywne strony transformacji cyfrowej, uwagę zwracają i budzą niepokój określone wyzwania ważne dzisiaj i w przyszłości, między innymi w kontekście społecznym, o czym nadmienia Doktorant już we wstępie do dysertacji (s.3). W obszarze życia społecznego, zwłaszcza u ludzi młodych, wyraźnie dostrzega się trudności w nawiązywaniu relacji w świecie realnym na rzecz rozbudowania grupy znajomych z globalnej sieci. W wyniku bezrefleksyjnego korzystania z zasobów Internetu następuje osłabienie poczucia bycia częścią społeczeństwa, co w konsekwencji może prowadzić do załamania więzi rówieśniczych, a nawet rodzinnych. Ważną kwestią są też trudności w budowaniu właściwych postaw społecznych.

Wobec zauważonych wyżej kwestii temat podjęty w recenzowanej dysertacji jest niezwykle istotny, tym bardziej, że jego opracowanie zostało dokonane na gruncie fenomenologicznej analizy, która bazuje na opisie i oglądzie tego, co bezpośrednio jest dane i pozwala zrozumieć, w jaki sposób ludzie nadają sens swoim przeżyciom i doświadczeniom. Praca ma charakter interdyscyplinarny, a ze względu na miejsce prowadzonych badań także pionierski. Jest ważna nie tylko z punktu widzenia badań prowadzonych w obszarze filozofii i teologii, ale też pedagogiki, psychologii czy socjologii.

1. Ocena strony merytorycznej.

Przy lekturze dysertacji uwagę zwraca bogactwo treści. Niewątpliwie wynika to z faktu, że Doktorant szeroko ujął cel swoich naukowych poszukiwań. Każdy z czterech rozdziałów wnosi nową treść, składającą się na spójną całość. Konsekwentnie został rozwinięty główny problem dysertacji zarysowany w jej tytule. Celem, który postawił sobie Doktorant w niniejszej rozprawie doktorskiej jest zbadanie, czy w dzisiejszym świecie możemy odnaleźć wspólnoty zajmujące się osobami z niepełnosprawnościami, w których funkcjonowaniu widoczne są znamiona wspólnot, o których pisał niemiecki filozof i teolog Dietrich von Hildebrand. Dysertacja pozwala zatem zorientować się, na ile, mimo przemian cywilizacyjnych, istnieją wspólnoty w klasycznym rozumieniu i są budowane relacje międzyosobowe.

W rozdziale pierwszym Doktorant szeroko scharakteryzował interdyscyplinarne ujęcie fenomenu wspólnoty z perspektywy socjologicznej, psychologicznej, pedagogicznej i teologicznej. Ks. mgr Bartłomiej Suwada słusznie zauważa, że takie spojrzenie na zagadnienie

wspólnoty pogłębia świadomość, że sama wspólnota związana jest niemalże z każdym aspektem życia ludzkiego. Za wybitnym niemieckim socjologiem Ferdinandem Tönniesem, Doktorant podkreśla, że „między wolą jednego człowieka a wolą innego człowieka mogą występować wielorakie relacje; każda taka relacja jest wzajemnym oddziaływaniem, wówczas bowiem, gdy jedna strona czyni coś albo daje, druga doznaje albo przyjmuje. Oddziaływania te mogą prowadzić do zachowania lub zniszczenia cudzej woli i ciała, czyli je afirmują albo negują. Teoria nasza obiera za przedmiot swych badań *stosunki wzajemnej afirmacji*. Każdy taki stosunek reprezentuje jedność w wielości albo wielość w jedności. Polega na odwzajemnianych aktach popierania, ułatwiania, wspomagania, traktowanych jako przejawy woli i jej sił. Grupę utworzoną przez taki pozytywny stosunek, ujmowaną jako istota lub rzecz o spójnym działaniu wewnętrznym i zewnętrznym, nazywamy *związkiem*. Sam ten stosunek, a zatem i związek, rozumiany jest już to jako realne i organiczne życie, co odpowiada istocie *wspólnoty (Gemeinschaft)*, już to jako twór idealny i mechaniczny, co odpowiada pojęciu *stowarzyszenia (Gesellschaft)*.” (s. 15).

W rozdziale drugim Autor porusza zagadnienie wspólnot zajmujących się osobami z niepełnosprawnościami, głównie z perspektywy filozoficznej. Rozdział ten poświęcony jest problematyce człowieka jako bytu osobowego, by ostatecznie ukazać go jako byt relacyjny. Główna uwaga została jednak poświęcona zagadnieniu wspólnoty w ujęciu Dietricha von Hildebranda. Za Hildebrandem Doktorant trafnie stwierdza, że osoba jest najwyższą formą substancji: „jest świadomą, obdarzoną własnym «ja», spoiłą w sobie, posiadającą sama siebie, wolną istotą. Refleksja nad tą jego specyficzną cechą ukazuje nam całkowicie nowe, znacznie głębsze warstwy sfery istnienia, z którą mamy tu do czynienia, i pozwala nam poznać ogromną różnicę względem substancji materialnych i witalnych również pod względem sposobu wyrażenia właściwego substancji «bycia dla siebie»”. Co ważne, osoba istnieje jako „całkowicie skończona w sobie jedność, wolna od jakiegokolwiek elementu przypadkowości wewnętrzna spoiłość, ostre odgraniczenie i odróżnienie od każdego innego indywiduum (...). Osoby nie mogą się stapiać w jedność jak elementy jakiegoś kontinuum ani też występować ze swoim substancjalnym rdzeniem jako rzeczywiste, właściwe «części» jakiejś całości. Zespolenie, jakie może być udziałem tworów materialnych, jest u nich niemożliwe (...). A jednak osoba ludzka, która jak żadna inna znana nam z doświadczenia istota stworzona stanowi świat dla siebie, dopiero w styczności duchowej z innymi osobami, w łączności z nimi, krótko mówiąc: dopiero we wspólnocie w szerszym sensie tego słowa, znajduje spełnienie swoich istotnych skłonności (...). Tak więc (...) człowiek, chociaż jest tak wyraźnym światem dla siebie, może wychodząc poza siebie, nawiązywać styczność z innymi osobami w sposób, który

buduje o wiele głębszą z nim więź niż owo zewnętrzne złączenie, jakie wiąże poszczególne części pewnego kontinuum” (s. 84-85).

W rozdziale trzecim Autor omawia metody, jakie wykorzystuje przy analizie metafizycznej przestrzeni wspólnoty, zaliczając do nich fenomenologię i hermeneutykę. Doktorant sam daje temu wyraz w następującym stwierdzeniu: „Niniejszy rozdział będzie zatem zawierać dość szczegółowy opis metod fenomenologicznych i metody hermetycznej oraz poruszy kwestię wczucia, o którym pisała Edyta Stein” (s. 124). Ks. mgr lic. Bartłomiej Suwada przedstawił m.in. na czym polega opis, interpretacja i redukcja transcendentálna. Autor dysertacji zdecydował się na zastosowanie metod fenomenologicznych: „1. metoda oglądu i opisu tego, co i jak dane, 2. ideacja prowadząca do oglądu ejdetycznego i analiza istotnościowa, 3. redukcja transcendentálna, 4. metoda rozważań konstytutywnych” oraz metody hermeneutycznej (s.123). W badaniach logicznych Autor odnalazł także następujące wyjaśnienia pojęcia «świadomość»:

„1. Świadomość jako cały fenomenologiczny stan duchowego Ja. (Świadomość = fenomenologiczne Ja, jako «wiązka» lub spojenie przeżyć psychicznych); 2. Świadomość jako wewnętrzne spostrzeganie (*inneres Gewahrwerden*) własnych przeżyć psychicznych; 3. Świadomość jako ogólne określenie wszelkiego «aktu psychicznego» lub «przeżycia intencjonalnego»” (s. 145).

W oparciu o metody bliżej zaprezentowane w rozdziale trzecim w ostatnim rozdziale dysertacji Doktorant scharakteryzował empiryczne doświadczenie relacji międzyosobowych, które przeżył w dwóch wybranych przez nas Wspólnotach: we Wspólnocie L'Arche w Poznaniu oraz we Wspólnocie Domu Chłopaków w Broniszewicach. Na Wspólnotę L'Arche Autor spojrzął z różnych perspektyw i wymiarów uwzględniając:

- „wymiar organizacyjny – prawny, w którym w Polsce wspólnota to oddział pozarządowej organizacji pożytku publicznego – Fundacji L'Arche, a na poziomie międzynarodowym - Międzynarodowej Federacji L'Arche, która jest fundatorem;
- wymiar profesjonalny, w którym wspólnota lokalna jest organizacją pozarządową, działającą na rzecz integracji osób z niepełnosprawnością intelektualną świadczącą usługi terapeutyczno-opiekuńcze jak i pracodawcą dla osób zatrudnionych i miejscem zaangażowania wolontariuszy;
- wymiar interpersonalny, w którym wspólnota to miejsce przynależności dla osób z niepełnosprawnością intelektualną i bez niej, których łączą wzajemne partnerskie relacje;

- wymiar duchowy, w którym wspólnota jest środowiskiem, dzielącym wspólne wartości, przestrzenią wewnętrzną przemiany, wyrastającym z tradycji chrześcijańskiej i charakteryzującym się otwartością międzyreligijną;
- wymiar społeczny, w którym wspólnota to organizacja z misją, której członkowie z niepełnosprawnością intelektualną i bez niej współpracują z innymi na rzecz budowania społeczeństwa, w którym jest miejsce dla każdego i każdy jest potrzebny” (s. 170).

Drugą Wspólnotą, która została scharakteryzowana w rozprawie doktorskiej jest Dom Pomocy Społecznej dla Dzieci i Młodzieży prowadzony przez Zgromadzenie Sióstr św. Dominika w Broniszewicach. W Statucie Domu Pomocy Społecznej dla Dzieci i Młodzieży prowadzonego przez Zgromadzenie Sióstr św. Dominika w Broniszewicach można przeczytać m.in.:

1. „(...)Dom prowadzony jest w duchu ewangelicznej miłości i poszanowania godności człowieka, zgodnie z misją Zgromadzenia.
2. Dom przeznaczony jest dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie. Nadzór nad działalnością Domu sprawuje Przełożona Generalna Sióstr św. Dominika. Merytoryczny nadzór z ramienia starosty Pleszewskiego sprawuje Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie, a w sprawach związanych z jakością usług i kwalifikacjami kadry Wojewoda Wielkopolski.
3. Celem istnienia i działalności Domu jest niesienie pomocy potrzebującym. Dom zapewnia całodobową opiekę, uwzględniając indywidualne potrzeby mieszkańców.
4. Dom świadczy usługi bytowe, opiekuńcze, wspomagające, religijne i edukacyjne uwzględniając godność, wolność, intymność i poczucie bezpieczeństwa mieszkańców oraz stopień ich fizycznej i psychicznej sprawności (s. 183-184).

Reasumując Autor dysertacji wiele miejsca poświęca metodzie badań. Jej trafny dobór pozwolił na rozwinięcie treści, które zostały zasygnalizowane w temacie dysertacji. Ze względu na obrany przez siebie cel, sięgnął po metodę monografii instytucji i studium przypadku. W poszczególnych rozdziałach Doktorant przedstawił w sposób spójny takie zagadnienia jak:

- fenomen wspólnoty w nauce;
- kategoria wspólnoty w filozofii;
- wybrane narzędzia analizy w filozofii;
- filozoficzna analiza relacji w wybranych wspólnotach osób z niepełnosprawnościami na podstawie własnych badań.

Wartością dodaną tej pracy jest pokazanie, że pomimo zmieniającej się rzeczywistości badane w dysertacji Wspólnoty zawierają w sobie elementy wspólnot opisywanych przez Dietricha von Hildebranda, co wprost podkreślił Autor dysertacji prezentując najważniejsze wnioski z prowadzonych badań (s. 215).

2. Ocena strony formalnej.

Oceniana praca, bogata w swej treści, została przygotowana z wykorzystaniem metod adekwatnych do rozwinięcia problematyki określonej w temacie dysertacji. Całość pracy otwiera strona tytułowa informująca o temacie pracy, jej autorze, promotorze i miejscu prowadzonych badań. Po stronie tytułowej Autor zamieścił spis treści zawierający: wstęp, tytuły rozdziałów i podrozdziałów, zakończenie, streszczenie dysertacji w trzech językach i bibliografię.

Struktura pracy odpowiada wymaganiom stawianym pracom naukowym ponieważ jest logiczna, spójna i przejrzysta, a kolejne rozdziały rozwijają główny problem dysertacji zakreślony w jej tytule. Podział treści jest właściwy.

We *Wstępie* Autor ocenianej rozprawy umiejętnie wprowadza Czytelnika w główny problem pracy, szeroko argumentuje wybór tematu, właściwie wyjaśnia użyte pojęcia, sygnalizuje tematykę zawartą w poszczególnych rozdziałach. Bez trudu można zauważyć, że ks. mgr Bartłomiej Suwada fachowo ocenia zakres osiągnięć i luk występujących w obranej przez siebie problematyce, jak też obiektywnie wskazuje na nowość prezentowanych przez siebie ujęć. Odkrywa przy tym i szeroko uzasadnia główne źródło motywacji do przygotowania dysertacji i zarazem podstawową determinantę dla określenia jej struktury.

Zakończenie pracy zbiera najważniejsze i trafne wnioski, i co istotne, wynikające z przeprowadzonych badań. Autor pokazuje w nim kierunki rozwiązania postawionego na wstępie problemu.

Praca została napisana językiem komunikatywnym. Uwagę zwraca bogactwo przypisów, co świadczy o rzetelności Autora dysertacji przy prezentowaniu opinii. W przypisach Doktorant mógł jednak zastosować skróty, zwłaszcza w odniesieniu do czasopism. Poza tym przypisy zawierają bardzo dużo informacji, w wielu przypadkach w formie cytatów. Treści te można byłoby oddać swoimi słowami i w skróconej formie. W ten sposób Doktorant uniknąłby sytuacji, że przypis praktycznie zabiera całą stronę. Jeśli treść zawarta w takim przypisie jest tak ważna, że trzeba ją było tak obszernie cytować, to powstaje pytanie, dlaczego nie można było jej włączyć do tekstu zasadniczego.

W bibliografii został wprowadzony podział, właściwy takim naukom, jak teologia i filozofia. Słusznie w źródłach Doktorant wyróżnił Pismo Święte, Dokumenty Magisterium Kościoła Rzymsko- Katolickiego, Statuty, regulaminy i decyzje dotyczące badanych wspólnot. W kluczu alfabetycznym zaprezentowani zostali najpierw autorzy monografii, a następnie artykułów w czasopismach. Oddzielne grupy stanowią Literatura i źródła internetowe. Jeśli chodzi o Literaturę można byłoby dokonać podziału, ponieważ część zamieszczonych w niej publikacji bardziej odpowiada kategorii „literatura przedmiotu”, inne zaś teksty są stosunkowo luźno związane z tematem pracy.

3. Wniosek końcowy

Oceniana dysertacja jest rezultatem samodzielnej pracy ks. mgr Bartłomieja Suwady, wieloletnich studiów, poszukiwań, gromadzenia unikalnych materiałów i dokumentów, których przywołanie wymagało najpierw odpowiedniego uporządkowania. Czytając pracę dostrzega się bez trudu, że jej Autor jest w środku podejmowanej problematyki, wręcz pasjonuje się tematem. Doktorant wychodzi naprzeciw rodzinom, w których rodzą się dzieci potrzebujące pomocy. Słusznie opowiada się po stronie tych, którzy broniąc życia ludzkiego od pierwszych chwil jego poczęcia równocześnie wskazują na konieczność pomocy rodzicom dzieci niepełnosprawnych, przede wszystkim w zakresie tworzenia wspólnoty, która będzie dla nich, dla dziecka i rodziny środowiskiem wsparcia. Doktorant nie ogranicza się jedynie do imperatywu: „za wszelką cenę ratujmy życie”, ale idzie o krok dalej wskazując, jak ważna jest troska o rozwój życia w sytuacji osób niepełnosprawnych i pomoc tym, którzy są z nimi w bezpośrednim kontakcie. Wobec tego chciałby postawić trzy pytania, oczekując od Autora dysertacji odpowiedzi na publicznej obronie: na co trzeba bardziej zwrócić uwagę w duszpasterstwie, aby pełniej budować relacje międzyosobowe w kontekście wspólnot z niepełnosprawnymi? Co powinno znaleźć się w przygotowaniu przyszłych kapłanów, aby mogli kompetentnie pomagać rodzicom dzieci niepełnosprawnych? Jaka jest wartość wspólnoty w budowaniu relacji międzyosobowych?

Wyniki analizy źródeł i dokumentów oraz biograficznego studium przypadków wskazują, że Doktorantowi udało się zrealizować główny cel rozprawy doktorskiej, jakim było zbadanie, czy w dzisiejszym świecie możemy odnaleźć wspólnoty zajmujące się osobami z niepełnosprawnościami, w których funkcjonowaniu widoczne są elementy wspólnot, o których pisał niemiecki filozof i teolog Dietrich von Hildebrand. Ponadto, jak stwierdza sam Autor, dysertacja jest także «głosem» tych wszystkich «Maluczkich» i «Ubogich», którzy nie są w stanie stanąć we własnej obronie i upomnieć się o swoje prawa, w tym prawa do godnego życia.

Praca jest przyczynkiem do dyskusji o miejscu osób z niepełnosprawnościami we Wspólnocie Kościoła - powszechnego i lokalnego, jak też w ogóle w społeczeństwie.

W związku z powyższym rozprawa doktorska ks. mgra Bartłomieja Suwady pt. **„Fenomenologiczna analiza relacji międzyosobowych w kontekście wspólnot osób z niepełnosprawnościami”** spełnia wymogi ustawowe stawiane tego typu pracom (ustawa z 20 lipca 2018 r. „Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce” z uwzględnieniem późniejszych zmian) i zasługuje na jednoznacznie pozytywną ocenę, tak pod względem merytorycznym, jak i od strony metodologicznej. Jest to dzieło charakteryzujące się nowością ujęcia i treści, inspirujące do dalszych poszukiwań i przygotowania nowych opracowań. Dlatego też wnoszę do Senatu Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu o dopuszczenie ks. mgra Bartłomieja Suwady do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Ks. prof. dr hab. Stanisław Dziekoński

Warszawa, 25.02.2023